

Wychodzi raz na tydzień w Niedziele

Przedpłata wynosi:

W MIEJSCU		Z POCZTĄ
Rocznie 3. Zł		60 kr.
Półrocznie 1. „	75. kr.	30 „
Cwietrócznie 1 „		15 „

Za granicami Państwa Austriackiego
drożej o wartość marki pocztowej.

Redakcyja i Expedykcyja „KRZYŻA” przy
Ulicy Brackiej pod L. 156 na dole.

Przedpłatę przyjmują:

WW. XX. Proboszczowie z prowincyi
jako też wszystkie urzęda pocztowe,
oraz właściciele drukarni w Krakowie.

Listy z pieniędzmi przesyłane być
winny franko.

Listy nie frankowane nie przyjmują się.

Ewang. św. Łuk. r 13 w 2-3.

Okropne zdarzenie przeraziło wszystkich mieszkań-
ców Jerozolimy, wzburzyło umysły licznych pielgrzy-
mów z bliska i zdala do świątyni Pańskiej na święta
wielkanocne przybyłych. Pomiędzy przybyłemi dla po-
żywiania baranka wielkanocnego było mnóstwo Galilej-
czyków. Prowincya Palestyny Galilea była wtenczas pod
rządem księcia Heroda Antypy, syna owego Heroda
Idumejczyka, który posiadłszy tron Jerozolimski, od po-
chlebców „wielkim” został nazwany. Judea zaś; ze sto-
licą swą Jerozolimą, rządzona była podówczas przez
Poncyusza Piłata, prokuratora Rzymskiego, który z roz-
kazu Cesarza Rzymskiego władał nią jako zastępca He-
roda Archelausza, starszego syna Heroda wielkiego, któ-
ry uległ losowi wygnania z kraju swego, wskutek o-
krucieństw, za które był do Cesarza Rzymskiego oskar-
żony. Naród nie lubił Piłata, jako poganina, bałwochwal-
cę, a niektórzy z Galilejczyków, ufni w potęgę swego
księcia, Heroda Antypy, którego byli poddanemi, oka-
zywali publicznie w Jerozolimie lekceważenie Piłata.
Nie sobie z niego nierobili, bo cóż im się ostatecznie
złego stać mogło? Oto chyba to, że ich Piłat oskarżył
do ich księcia, i odda pod sąd jego. A wiedząc że i
księżę podziela rodową nienawiść ku Piłatowi, czuli
się z tego względu bezpiecznymi. Lecz dumny proku-
rator Rzymski nie dał z siebie żartować, lub przedrwi-
wać swą osobę i stanowisko. Zaledwo donieśli mu
usłużne szpiegi, co Galilejczyki nierozsądnie przeciw
niemu wygadują, wysłał żołnierzy swych z rozkazem
porąbania ich, gdziekolwiek ich znajdą. Przestraszeni
mężowie Galilei uciekają do kościoła, tam czują się
bezpiecznymi od zemsty Piłata. Lecz gdy oddział po-
gańskiego wojska rzymskiego, ścigając ich, przekro-

czył święte progi, pobiegli do ołtarza, na którym wła-
śnie paliły się ofiary, to święte miejsce, mniemali, że
snać nietykalnym zostanie. Ale tu właśnie dotknęła ich
zemsta Rzymianina. U stóp ołtarza postradali życie, a
krew ich mieszała się z bydlęcą krwią ofiar zabitych.
Ośłupiał naród z przerażenia! Poznali Galilejczycy, że
Piłat i z nich, i z ich księcia Antypy nie sobie wcale
nierobi. Poznali i Judejczycy także, że to co u nich
jest najświętszem i najdroższem, to u bałwochwalczych
Rzymian żadnego niema znaczenia, i w każdej chwi-
li sponiewierać to i pogwałcić są gotowi!—

Religijno-polityczni fanatycy, jakimi byli faryzeusz-
owie, radziby byli wyzyskać ten fakt na podkopanie lub i
zburzenie istniejącego, a tak niemiłego im stanu rzeczy.
Lecz cóż tu począć? samym narażać się nie wypada.
Lecz żeby ktoś powstał, żeby ktoś silnie gromiąco się
odezwał na tak straszne przez Piłata popełnione bez-
prawie, i pogwałcenie wszelkich praw religii i ludz-
kości. Niechby wzruszył naród! niechby pociągnął go
za sobą! ciekawa rzecz, coby z tego wynikło! Może
nawet wyrzucenie Rzymian z Jerozolimy! A na każdy
sposób usunięcie Piłata, któremuby to przecież bardzo
za złe wzięto w Rzymie, co on tu sobie pozwala?
Lecz któżby tu znalazł się taki? Odważny, nieustra-
szony, pociągający lud za sobą. Oto Jezus, którego lud
kocha, którego ma za Proroka, którego w mnogiej ilo-
ści otacza. Do niego więc udać się wypadnie, aby przy-
najmniej wybadać, co on o tém myśli, co on na to
powie? Wszak i on Galilejczyk z Nazaretu! Może i na
niego oburzymy Piłata, i tak się go pozbędziemy. I
poszli do Pana z tą wieścią, a On im odpowiedział:
(Łuk. 13, 2-3.) „Mniemacie, że ci Galilejczycy, większymi
byli grzesznikami nad innych Galilejczyków że takie rze-
czy ucierpieli; Nie. Lecz mówię wam: Jeżeli pokuty

czynić niebędziecie, wszyscy podobnie wyginiecie."

W boskiej wszechwiedzy zbawiciela jasno tu było znamionowane, i proroczo otaczającemu go ludowi wyrażone, co czekać miało cały naród hebrajski, jeżeli pozostanie w swém zaślepieniu i zatwardziałości. Jak mordowany będzie przez Rzymian, nawet w świątyni u stóp ołtarza, co się rzeczywiście za Tytusa spełniło. To więc nieszczęście, jakkolwiek słusznie strasznym się wydało, było tylko skazówką nierównie większej niedoli, która wszystkich w ogóle czekała! Było upomnieniem Bożem do pokuty i nawrócenia.

W publicznych klęskach, w nieszczęściach narodu, w uciskach i niedoli cóż czynić wypada? Czyli narzekać? czyli burzyć? czyli powoływać do zemsty, do rokoszu? Nigdy. To się niezgadza z zasadami religii naszej. Nie zapytany, nie ma się nawet wyrwać z odzywaniem się o bieżących sprawach, mając wieczyste, niezmiennie sprawy na względzie. Śmiało powiedzieć sobie może. Nikt się mnie o to niepyta. Ale zapytany, niech mówi, jak Chrystus to wskazuje. Niech wzywa do pokuty, do prześlągnięcia miłosierdzia Bożego dla odwrócenia klęsk od narodu, i ochronienia go od gorszych, dotkliwszych, ogólniejszych nieszczęść. Tak przystoi działać roztropnemu miłośnikowi narodu, prawdziwemu patryocie, według ducha Chrystusowego.

X. W. Serwatowski.

HISTORIA POLSKA.

przez X. J. B.

I rzeczywiście jakoby w ślad onęj wróżby Mieczysław rozjaśnia i rozwiela naród przez zaprowadzenie Chrześcijaństwa. Nagabany od Niemców, po owych nieszczęśliwych bitwach, które go nawet na czas Niemieckiemu poddały zwierchnictwu, przed upadkiem jeszcze Gerona i Wichmana, pojął to dobrze pogański książę, że aby żyć a nie zginąć, potrzeba mu przyjąć Chrześcijaństwo, ale nie z rąk Niemców, którzyby mu je wraz niewolą przynieśli, ale od pobratymców Czechów, którzy już od stu lat byli Chryścianami.

Rozmyślał jednak nad tem jeszcze dwa lata, a trzeciego roku (965) wyprawił swaty do Czech, żądając córki czeskiego księcia Bolesława, Dąbrówki w małżeństwo. Przybyła Dąbrówka z okazałym dworem duchownych i świeckich panów. Długo jednak pracowała

za nim ziarno wiary w pożądaną owoc urosło. Dopiero następnego roku 966 przyjął Mieczysław chrzest święty, a za ukochanym panem swoim poszły także niedoleżne potąd narodu członki, i weselną Chrystusową szatą odziane w poczet narodów Chrześcijańskich i Europejskich policzone zostały, opowiada Gallus. Poburzone świątynie i bałwanów pogańskich, wybudowano kościoły, a głową nowego duchowieństwa został Jordan, pierwszy biskup poznański, który najwięcej nad nawróceniem całego narodu pracował.—

Wprowadzenie Chrześcijaństwa, to niezaprzeczenie największy fakt w dziejach Polski. Religia chrześcijańska, której cechą jest, że przekształca i przeinacza i odradza człowieka na nowe stworzenie, przeinaczała też i przekształcała cały naród, skoro ją raz stanowczo, (po kilku latach tu i owdzie oporu, wynikającego najwięcej z przywiązania do dawnych zwyczajów i bożyszcz, i z braku dostatecznej oświaty religijnej,) serdecznie i z nieudaną gorliwością i miłością do rozumu i do serca przyjął. Duch religijny, łagodny, czuły, rzewny i komtemplacyjny narodu znalazł w obyczaju i prawdzie chrześcijańskiej nowy żywioł, którym się jakby na przyrodzonej swęj glebie rozwinął i urósł, i na koniec wydał owe cnoty narodowo-chrześcijańskie, szlachetność, prawdość, bezinteresowność, miłość i męstwo w obronie prawdy, któremi się Polska po wieki szczyciła i szczyci. Z religią chrześcijańską wniknęły też i pierwsze promienie oświaty i cywilizacji zachodniej do Polski. A tu miejsce wyjaśnić jedną ważną okoliczność, która miała stanowczy wielki wpływ na losy narodu.

Dalszy Ciąg nastąpi.

OPISY MIEJSC ŚWIĘTYCH.

przez O. K. K.

DOMEK LORETAŃSKI.

Skończyło się dzieło odkupienia rodzaju ludzkiego: Najświętsza Panna po śmierci Najdroższego Syna, powraca nazad do własnego domku w Nazaret. Odtąd mieszkanko to święte zamienia się na pierwszą świątynię nowego prawa. Z objawienia Bożego własnymi rękami szyje Matka Najświętsza aparata, czyli ubiór kapłański, tam zgromadzają się Apostołowie i pierwsi nawróceni, a Piotr Święty w obecności wielu chrześcijan przytomnych, odprawia mszę świętą. Jako prawdziwość tego zdarzenia potwierdzają dzieje apostołskie, gdzie czytamy: jako pierwsi wierni chrześcijanie zgromadzali się razem na wspólną modlitwę do własnego domku Maryi: a Euzebiusz, Matafrast, i Juliusz IIgi Papież, wyraźnie w swęj Bulli twierdzą: „Quam Apostoli sancti primam Ecclesiam in honorem Dei et ejusdem B. Virginis consecrarunt; ubi prima missa celebrata extitit”.— Święci

Apostołowie pierwsi poświęcili kościół na cześć Boga i Najświętszej Panny; gdzie się pierwsza msza święta odprawiała." Od początku więc zaprowadzenia wiary chrześcijańskiej, kiedy po raz pierwszy poznali wierni zacność domku świętego, zawsze i przez wszystkie następne wieki przejęci byli największym szacunkiem: a Pan Bóg dla Matki Syna swego, cudem Wszechmocności to sprawił, że domek Maryi w obec licznych wojen i nieprzyjaciół Kościoła, zawsze i aż dotąd nienaruszenie w całości zachował.

Kiedy pod dowództwem Tytusa w 74 lat po Chrystusie, wojska Rzymskie wkroczyły do Palestyny, i miasto Jeruzalem i Kościół w gruzy rozsypane, wtedy pomimo ogólnego spustoszenia miasta i okolic, domek Maryi w całości pozostał. Nie długo potem, kiedy religia Chrystusa Pana co raz bardziej rozszerzała się między narodem; poganie wtedy jako pierwsi nieprzyjaciele chrystyanizmu, wszystkich złości użyli, aby zagubić wiarę Chrystusa Pana na ziemi. Dla dopięcia więc celu, zaczęli od plugawienia miejsc świętych. Na Kalwaryi na miejscu gdzie Krzyż Pański zatknięty, wzniesli posąg Wenery; na miejscu Zmartwychwstania posąg Jowisza, a w Betleem gdzie był żłóbek Pański, Adonissa. Samo tylko miasteczko Nazaret uszło ich uwagi, i domek Matki Bożej pomimo ogólnego znieważania miejsc świętych widocznem cudem ocalał od jakiejkolwiek zniewagi. Następnie przez trzysta lat złośliwe piekło powstawało z całą srogością przeciwko wiernym Chrystusa Pana, krew męczeńska strugami się lała, powszechnem prześladowaniem zacierano najmniejsze ślady chrystyanizmu, wierni byli przymuszeni kryć się w katakumbach pod ziemią, pod utratą życia nie było wolno wystawić żadnego kościoła, żadnego krzyża, i jakiej inniej pamiątki albo znaku religii chrześcijańskiej. Ofiary mszy świętej odprawiano prywatnie po domach; każdy z chrześcian miał tylko w sercu krzyż Pański i Świątynię swęj wiary. A jednak przy tak ogólnem prześladowaniu domek Matki Najświętszej stał publicznie na widowni świata, zbierali się bezustannie wierni na modlitwę, odprawiali publicznie msze święte, głosili nauki, i nigdy żadnym sposobem nie był ukrywany. Poganie mieszkali około domku, patrzali się na zebranie wiernych i na pielgrzymki chrześcian pobożnych; złość ich najmniejsza i najsłabsza miejsca święte dosięgała, na domek jednak patrząc, byli ciemni, i nie nigdy żadnej zniewagi wyrządzić nie mogli. Pan Bóg miłując Matkę Syna swego, wywyższył Jęj mieszkanie nad wszystkie inne pamiątki. Krzyż Zbawcy naszego na którym życia dokonał, był w rękach pogańskich znieważany. Kolumna biczowania, korona cierniowa, suknie Pana Jezusa, gwoździe i inne świętości po kilkanaście razy przez nieprzyjaciół wiary shańbione, sama nawet Eucharystja Święta w której prawdziwy Pan Jezus z duszą i ciałem się znajduje, czytamy w historii, po kilkaset razy największe znie-

wagi odniosła, domek jednak Matki Najświętszej, od dwóch tysięcy lat cudownie materyalnie zachowany, a cudowniej- szem jest jeszcze; że zawsze najwięcej czczony, i nigdy żadnej nie odebrał zniewagi. Jeżeli złość ludzka przeciwko naszej świętej religii posunęła zanadto swoje granice, jeżeli nadchodziła chwila kiedy barbarzyńska ręka miała zbezcześcić święte Matki Bożej schronienie, wtedy natychmiast ręka Wszechmocności Bożej, albo odganiała złośliwych nieprzyjaciół, albo z pośrodku tychże nieprzyjaciół cudem przenosiła te święte mury na inne miejsca bezpieczne.

Po trzech wiekach prześladowania zajaśniał tryumf dla religii katolickiej. Matka Konstantyna W. pełna pobożności i wiary, opuszcza ojczyznę i jedzie na wschód do Palestyny, aby po spustoszałych szczątkach straszliwej burzy, odszukać drogie pamiątki chrystyanizmu, i wystawić je na publiczną cześć wiernym. Z pilnością wyszukiwano najdrobniejsze pamiątki, pytano się sędziwych wiekiem mężów co ich w młodości uczono, i gdzie miejsca święte wskazywano; z podania tradycyi zaczęto wydobywać z gróbów i z ziemi drogie dla chrześcian pamiątki. Świeżo znać było ślady niezastygłej krwi męczeńskiej, wszystko przypominało strach i trwogę, i napięte bojaźnią, nikt niewierzył własnym oczom: jakoby ze snu twardego ocknieni pytali się wzajemnie, czy to co przeszło, było kiedyś rzeczywistością? Nagła zmiana wolności i swobody religijnej, unosiła serca radością, procesyjnie obchodzili miejsca święte, zbierali szczątki męczeństwa i całowali święte relikwie. A kiedy orszak chrześcian na czele Ś. Heleny przybył do miasta Nazaret, i gdy oko po raz pierwszy zobaczyło wzniesiony na wzgórku domek Maryi, zupełnie cały, i wcale nie ukryty przed ręką pogańską; o wtedy, jednogłośnie wszyscy krzyknęli, cud Boży! wielki i prawdziwy cud Boży! wszystko porąbane i zniszczone, nic się nieostało chyba zakryte w ziemi od zniewagi, a domek Maryi stoi cały, piękny, krzyżem na zewnątrz ozdobiony, a wewnątrz ołtarz i statua Matki Bożej, upiększa święty przybytek. Jaką radością przejęci byli wierni chrześcianie, jaka pociecha napełniła ich serce, ci tylko czuć mogą, którzy po wielu latach prześladowania niewoli i despotyzmu, na raz jeden cudem Najwyższego wyswobodzeni, świeżem wolności powietrzem oddychają i radują się swobodą życia w ucisku bratniej miłości.

Ciąg dalszy nastąpi.

Świątobliwy Jaxa książę Syrbyi.

Fundator klasztoru Bożogrobców w Miechowie, i Norbertanek na Zwierzyńcu pod Krakowem; — według Jaxa Długosza, Parisio i Nakielskiego.

Miedzy synami Leszka trzeciego Monarchy Polskiego, był jeden nazwany Jaxa, któremu w podziale mię-

dzy braćmi dostała się Syrbia, to jest kraj teraz Miśnia i Luzacyą zwany, w Saxonii leżący, którego mieszkańcy zowią się Syrbami i Wendami.— Temu Ojciec z nadaniem udzielnem Księstem, osobny herb Gryffa nadał. Potomkowie tego Jaxy przez trzysta lat Syrbiją rządili z różnemi szczęścia odmianami;— Gdy zaś w Polsce rozkrzewioną została wiara Chrystusowa zaraz w jej początkach to jest roku 1006, Wincenty Jaxyc hrabia i dziedzic na Bochni przeniósł się do Polski, i będąc chrześcianinem nabożnym przyłożył się szczerze do fundacyi klasztoru Trzemiesieńskiego. Za Wincentym zaś w następującym wieku, za Bolesława Krzywoustego, inni Jaxowie do Polski powrócili, częścią sławą rycerskich dzieł Bolesława wzbudzeni, częścią miłością Ojczyzny ujęci.—

Z tych jeden Jaxa na Miechowie, równie mężstwem rycerskiem jak i pobożnością jaśniał, albowiem słysząc o wielkim ucisku chrześcian w ziemi świętej od Saracenów, gdy różni monarchowie i panowie europejscy pospieszali na pomoc tejże ziemi i wojnę krucyatę zwaną podnieśli, wtedy i Jaxa też z Henrykiem księciem Sandomirskim i Lubelskim Krzyż na siebie przyjęli, a zebrawszy kosztem własnym wybór ludzi do boju zdanych, z niemi pod Jerozolimę pociągnęli.— tam się z Godfrydem Boullionem księciem Lotaryngii połączwszy w różnych bitwach dla miłości ukrzyżowanego Chrystusa odznaczył się, do opanowania miasta Edessy nieustraszonem mężstwem tak wiele dopomógł wojsku chrześciańskiemu, że cudzoziemcy dziwować się musieli odwadze Polaków, i więcej sobie takich rycerzy życzyli.

Przez lat kilka to na wojennych potyczkach, to na zwiedzaniu i uczczeniu miejsc świętych strawiwszy, wrócił do Polski, w której aby także trwała i słynęła pamięć Grobu Chrystusa, na dziedzicznym swoim gruncie w Miechowie pięć mil od Krakowa hojną ręką roku Pańskiego 1163 klasztor ufundował, któremu zaraz na początkach trzy wsie, a między niemi i sam Miechów zapisał.— Za jego szcudroblowości przykładem nadali także i jego bracia, jakoteż i synowie Leonard i Zdzisław— których miał z małżonki swój Radosławy, córki hrabiego Odrowąża, — jeszcze więcej dóbr temu klasztorowi.—

Oprócz tego jeszcze kościół Miechowski jak najhojniej złotem i srebrem i drogiemi perłami, oraz wolnością od Bolesława Kryspa Monarchy Polskiego za jego wstawieniem się nadaną, obdarzył.

Jednakowo mało to jeszcze się Jaxie dla chwały Boskiej zdawało, przeto wybudował jeszcze dla Panien zakonnych reguły Świętego Norberta na Zwierzyńcu pod Krakowem kościół i klasztor, wioskami które miał po matce swojej Duninownie hojnie uposażył, co się stało około roku Pańskiego 1151, a oprócz tego jeszcze Gedeona Biskupa Krakowskiego krewnego swego do tego nakłonił, że temuż klasztorowi dziesięciny należące do

biskupiego stołu przekazał, i kościół Świętego Salwatora przez Piotra Dunina matki swój Ojca z ciosu wystawiony do tegoż kościoła z dochodami wcielił.—

Tym sposobem Jaxa zasłużywszy się Bogu i to doczesne błogosławieństwo Boże sobie uzyskał, że najcelniejszej familie z jego potomstwa pod jednymże herbem Gryfa— choć różnemi od dóbr nazwiskami dotąd trwając.— Śmierć jego przypadła roku 1198, pochowany wśród kościoła Miechowskiego z tym tylko na nadgrobkowym wspomnieniem „Leszka Trzeciego Monarchy Polskiego Praprawnuk.”

RECENZYE DZIEŁ RELIGIJNYCH.

Przedświt Zygmunta Krasińskiego.

Wielkie wrażenie w narodzie czynił zawsze i czyni po dziś dzień poemat Zygmunta Krasińskiego pod tytułem „*Przedświt*”. Obowiązkiem więc jest naszym zastanowić się nad treścią jego. Wypadło by nam przedewszystkiem powtórzyć tu to wszystko, co w poprzednim rzekliśmy artykule, mówiąc o *psalmie wiary*. (Krzyż Nr. 2). Rozbolały nad upadkiem politycznej świetności i ziemskiej potęgi narodu, rozmiłowany w Chrystusie zbawicielu świata, w nim pokładając wszelkie lepszej przyszłości narodów nadzieję, przytym szlachcie polski w najszlachetniejszym tego słowa znaczeniu, zmuszony był wyjechałszy za granicę i zetknawszy się z wychodźcami naszymi we Francyi, ścierać się i walczyć z nieszczęsnymi zasadami, jakimi się bardzo wielu z nich powodowało. Wiadomo nam powszechnie, iż tułacze nasi z r. 1831, w żalu swoim w znacznej części obwiniali szlachtę i duchowieństwo, jakoby ci stali się przyczyną tych klęsk narodu, które go dotknęły, a pod których ciosem oni przedewszystkiem cierpieli. Naśladowali oni Francuzów, a nawet przewyższali ich w zapalczywości przeciw chrześcianstwu, duchowieństwu i arystokracji. Wyzucie się z uczuć religijnych i nienawiści ku możnym rodom, które niegdyś świetniały w narodzie, to było odznaką ich wiary religijnej i politycznej.

Umysł tkliwy, wzniosły, poetyczny, Zygmunta, gorzko bolał nad tym błędnym szaleństwem oświeconej a najruchliwszej części narodu, i to co czuła piękna, pobożna, dusza jego, to wyśpiewał w *Przedświcie*. — „*Przedświt*” jest więc niejako protestacją narodu przeciw pogańskiej a demagogicznej zawiści jednych klas społeczeństwa względem drugich, jest czułą a wzniosłą polemiką, pełną wyrzutu, lecz oraz miłości i przebaczenia, również przeciw zewnętrznym, jak i przeciw wewnętrznym dobra narodu nieprzyjaciółom.

Rdzeniem tego poematu i główną jego myślą jest więc piękny ten ustęp, gdy wieszcz wywołuje niejako z grobu postacie znakomitych przodków narodu:

„Antenatów blade mnóstwo”

„Dawne króle, radne Pany”

„I rycerze i hetmany” itd.

I pyta ich, niejako zwykłym demokratów wyrzutem:

„Za co życie, w życia chwili”

„Z taką pychą roztrwonili”

„Że potomkom nie zostało,”

„Ni potęgi, ni puścizny”

„Jedno w zamian ich ojczyzny”

„Rozebrane kraju ciało?”

„Co ich wichrem takim gnało”

„Po dziejowej czasu fali”

„Że tak dbając o nas mało”

„Krew nam i w tej krwi—śmierć dali?”

Cóż na to Antenaty? Oto przedstawia poeta dalej w swym obrazie:

„Patrzę na mnie ci umarli”

„Jak półbogi—a z ich licą”

„Patrzy wieków tajemnica”

„I z nich każdy ją rozum”

„Więc mną gardzą w świętej dumie”

„Aż pogardą mi rozdarli”

„Serce”.— (itd.)

Jakaż to jest ta „wieków tajemnica”, która stanowi rozwiązanie zagadki i odpowiedź na zapytanie poety? Oto jeden ze zmarłych hetmanów wysłowi ją, w następujących wyrazach:

„Komu dawa Pan katusze”

„Obietnice temu składa”

„Słowo Pańskie—żadna zdrada.”

„Ono musi zbawić dusze”

A dalej:

„Gdyby niegdyś ojcie twój,”

„Cudzoziemców świeckich chodem”

„Weszli byli do podwoi”

„Tego gmachu, który stoi”

„W koło Polski, a dziś pada,”

„Bylibyście dziś jak oni”

„Kramem tylko nie narodem”

„Sklepem pełnym śpiącej broni,”

Następnie zaś:

„I przez ojców waszych życie,”

„Porywani dotąd skrycie”

„Mimo wiedzy wy, musicie

„Ku Królestwu iść Bożemu”

„Co ma jaśnieć na tem świecie”

„My szli tamże po staremu”

„Wy dziś, z młoda tam idziecie.” itd.

W przyszłym tedy rozwoju chrześcijańskich narodów Europy, okaże się i pod względem naszego narodu, że to co się stało, źródłem będzie wyższego znamienitszego dobra ludów, czasowo upośledzonych.

X. W. Serwatowski.

O Mszy Świętej.

O najświętszej ofierze Mszy Św: wyznajemy, iż choćbyśmy nawet mówili językami Aniołów, to i tak nie zdołalibyśmy należycie wyrazić godność i zacność tego najwzniolejszego czynu.

Wyjątek z nauki katolickiej.

„Ofiara Mszy Św: jest tak wielka i tak święta, iż ani o niej godnie mówić, ani jej wielkości pojąć nie możemy; dla tego z największym nabożeństwem i najgłębszym uszanowaniem do niej zbliżać się należy. —

„Nie masz nic w całym świecie wzniolejszego, świętszego i zbawienniejszego, jak jest „Ofiara Mszy Świętej.

Wyjątek z listu Piusa IX Papieża szczęśliwie nam dzisiaj panującego do wszystkich Biskupów na całym okręgu ziemi z d. 7 Maja 1858.

Przeklęty, kto nabożeństwo, którego celem i zamiarem jest Chwała Chrystusa, lży i bałwochwalstwem nazywa.

Göthe, słynny filozof i protestant.

Pomiędzy wszystkimi Skarbami tego świata nie masz kosztowniejszego klejnotu dla człowieka jak Ofiara Mszy Świętej, a zatem pomiędzy wszystkimi szkodami, nie masz dla niego większej szkody, jak nie wiadomość o wzniosłości i pożytkach Mszy Świętej.

Skarb Mszy Św: jest niewyczerpany — a zatem i szkody z zaniedbania użycia tego skarbu są niezmiernie dla każdego. O Mszy Św: powiedzieć można, co o mądrości mówi Pismo św. ks. mądrości rozdz. 7. w 14. „Ona jest nieprzebrany skarbem dla ludzi, a którzy z niego używają, stają się uczestnikami boskiego przyjaćielstwa.”

Gorzko ubolewać należy, iż ten skarb nieoszacowany dla wielu ludzi, jakby w ziemi leżał ukryty — iż ten skarb, którym wszyscy wierni zbożać się mogą, wielka ilość Chrześcian, nie tak jak należy, poznaje, i z niego korzysta.

Pragnąc tedy usługę uczynić pobożnym osobom, aby dłużej nie ponosili tak ogromnej szkody, postanowiłem za pomocą łaski Boga objaśnić niezbitemi dowodami, iż Najświętsza Mszy Ofiara jest tą wzniosłą służbą dla Boga, przez którą w najwyższym stopniu uwielbiamy Najświętszą Trójcę, przy tém należną Najświętszej Pannie, — Aniołom i Świętym w Niebie cześć składamy, błogosławieństwo Boskie na żyjących sprowadzamy, a duszom ogień czyszcowy cierpiącym pomoc przynosimy.

Tę pracę z rozmaitych książek zebraną i wytłumaczoną przedstawiam Tobie Czytelniku z uprzejmą prośbą, abys ją raczył choć raz jeden z uwagą przeczytać i nad nią się zastanowić; a może dowiesz się takich prawd, o których nigdy nie słyszałeś ani czytałeś.

Wszystkie te tu zebrane wiadomości o Mszy św. ufam, staną ci się tak miłymi, pocieszającymi i budującymi, iż serdecznie się uradujesz, a wielkie nabożeństwo i zaufanie do Mszy św. poweźmiesz: albowiem poznasz, że Ofiara Mszy św. godnie ofiarowana przynosi ci pomoc potężną do osiągnięcia wiecznej szczęśliwości.

O ISTOCIE MSZY ŚWIĘTEJ.

Msza św. jest Ofiarą — atoli nie jest to zupełnie właściwe wyrażenie się o niej, lecz mamy mówić: „*Msza św. jest Najświętszą Ofiarą.*” I tak każdy pojmuje, iż to jest dokładne wyrażenie się, bo ofiara zwyczajna o wiele mniej znaczy, niż Najświętsza Ofiara, bo szeląg położony na Ołtarzu jest wprawdzie Ofiarą zwyczajną, ale on nie jest tém, czém jest Najświętsza Ofiara, która jest bez porównania wyższą, wznioślejszą, jak Ofiara zwykła. To wyrażenie się: „*Najświętsza Ofiara*” właściwie w ten sposób także tłumaczyć należy, że Najświętsza Ofiara jest darem zewnętrznym, który jedynie Najwyższemu Bogu przez kapłana prawomocnie ustanowionego i poświęconego — pewnym duchowem działaniem ofiarowany bywa, aby tym czynem uznawać i poświadczać, iż Bóg Wszechmocny jest Najwyższym Władcą nad wszystkiem stworzeniem. Z tego zaś objaśnienia łatwo można zrozumieć, iż Najświętsza Ofiara o wiele więcej znaczy, iż więcej ma w sobie wzniosłości, jak Ofiara zwyczajna; dla tego też zamiast wyrazu samego „*Ofiara*” używać będziemy wyrazu osobliwego „*Najświętsza Ofiara*” — aby każdy czytający nad tém zastanowił się, że nieporównaną Ofiarę i wzniosłą służbę dla Boga we Mszy świętej przynosimy — tą albowiem włącznie Bogu samemu, a nikomu innemu najwyższą część i uwielbienie składamy.

Iż taka Najświętsza Ofiara jedynie Bogu należy, udowadnia św. Augustyn z powszechnego zwyczaju wszystkich narodów mówiąc temi słowy: „*Jeszcze nigdy naród ludzki nie był tego zdania ażeby komu innemu Ofiarę składać, jak tylko temu Jednemu, którego za prawdziwego Boga uznano, lub przez obłąd jako prawdziwego przyznano.*” Zaś w inném miejscu tak mówi: „*Zły duch nie żądałby Najwyższej Ofiary od swoich czcicieli, gdyby nie wiedział, iż ta Najwyższa część jedynie prawdziwemu Bogu należy. Wielu Monarchów w upłynionych wiekach przywłaszczali sobie wprawdzie niektóre usługi i czołobitność, które się samemu Bogu należą, lecz zbyt mało było takich, którzy w zapamiętałości żądali, aby im Boskie składano ofiary. Atoli ci, którzy tak postąpili, za Bogów uchodzić chcieli.*” Z tych słów św. Augustyna można zrozumieć, iż Najświętsza Ofiara jest służbą jedynie Boską, nie zaś ludzom, ani świętym, ani Aniołom przynależną.

Święty Tomasz z Aquinu mówi: „*Jest to prawem natury, aby Wszechmocnemu Bogu składać Najwyższą Boską Ofiarę, do tego bowiem naprowadza człowieka sama natura, a to bez nakazu i bez upominania.*” Tę prawdę widzimy na Abla, Noem, na Abrahamie, Jobie i wielu innych Patryarchach, którzy przez czysty wewnętrzny popęd naturalny, Bogu składali Ofiary. Toż nie tylko prawowierni lecz i pogaanie powodowani światłem naturalnem, składali Najwyższą Ofiarę swoim Bożkom, których za prawdziwych Bogów mieli. *Ciąg dalszy nastąpi.*

KRONIKA.

Breve dotyczące Jubileuszu w Kentach. wraz z tłumaczeniem polskiem.

Quum die 2 Februarii anni proximi 1867—centesimus annus recurat ex quo Sanctus Joannes Cantius in Sanctorum numerum relatus fuit, Parochus et Fideles Oppidi Kenty, in quo idem Sanctus lucem aspexit, festivas in ipsius Sancti honorem solemnitates ducere decreverunt, incipiendo a die 15 Junii ad diem 16 Julii. Fidelium autem ipsorum emolumento spirituali studens praefatus Parochus a Sanctissimo Domino Nostro Pio Papa IX. supplicibus votis postulavit ut Indulgentiam plenariam—Fidelibus hanc Ecclesiam memorato tempore visitantibus elargiri dignaretur. Sanctitas vero Sua, ad relationem subscripti Sacrorum Rituum Congregationis Secretarii, attento praesertim commendationis officio Rmi Episcopi Tarnovien. benigne annuit ut utriusque sexus Fideles, qui vere poenitentes, confessi ac Sacra Synaxi refecti Ecclesiam ipsam semel visitaverint a primis Vesperis diei 15 Junii ad solis occasum diei 16 Julii, ibique per aliquot temporis spatium devote oraverint juxta mentem Sanctitatis Suae lucrari valeant Indulgentiam plenariam in forma Ecclesiae consueta. Contrariis non obstantibus quibuscunque. Die 15 Novembris 1866.—

Gdy dnia 2 Lutego następującego roku 1867, setny rok powraca od czasu gdy św. Jan Kanty w poczet Świętych wliczony został, Proboszcz i Wierni miasteczka Kenty, w którym tenże Święty dzienne światło ujrzał, uchwalili na cześć tego świętego uroczyste odprawiać obchody, poczynawszy od dnia 15 Czerwca do dnia 16 Lipca. Dążąc zaś pomieniony Proboszcz do pomnożenia duchowego pożytku Wiernych, uprosił u Jego Świątobliwości Piusa Papieża IX, by Odpustu zupełnego Wiernym kościół ten w wyrażonym czasie zwiedzającym udzielić raczył. Jego Świątobliwość zaś, stósownie do sprawozdania niżej podpisanego Sekretarza świętej kongregacyi Obrzędów zważając szczególnie na przedstawienie Najprzewielebniejszego Biskupa Tarnowskiego łaskawie zezwolił, aby Wierni obojga płci, którzy prawdziwie pokutujący, wypowiadawszy się i Przenajświętrzy Sakrament przyjąwszy, kościół ten raz zwiedzili, w czasie od pierwszych Nieszporów dnia 15 Czerwca, do zachodu słońca dnia 16 Lipca, i tam przez niejaki czas pobożnie według intencji Ojca świętego pomodlili się, pozyskać mogli odpust zupełny w formie od

kościół używanęj. Bez wszelkiej przeciwnęj zawady. —
Dnia 15 Listopada 1866. (Następują podpisy.)

(L. S.)

O Usiłowaniach połączenia schizmy wschodnięj z kościołem anglikańskim. —

Pod tym tytułem zamieścił Tygodnik Katolicki wychodzący w Grodzisku WX Poznańskim Nr. 46, cały przebieg historyczny zabiegów zjednoczenia schizmy z anglikańskim kościołem tak w Europie jak i w Ameryce. — Opuściwszy wstęp i niektóre uwagi autora Ks. W. J. podajemy resztę jego słowami:

Poraz pierwszy sprawa ta wyszła na jaw w roku zeszłym, kiedy do nowego Jorku zawitała flotyła rosyjska i tamże rocznicę urodzin cara Aleksandra uroczyste obchodziła. W onczas to dowiedziała się świat o niesłychanem aż dotąd nabożeństwie, które popi prawosławni z duchownymi angielskimi wspólnie w jednym kościele odprawiali. — Kwestya ta odświeżona na początku roku bieżącego, kiedy poseł rosyjski z Brukseli, ks. Orłów, uważając niezawodnie dla ówczesnych względów politycznych czas za stosowny do odkrycia tak długo grubą tajemnicą osłanianych planów, zamieścił w dzienniku londyńskim *Timesie* dwa listy, opisujące meeting w Londynie, odbyty 15 listopada r. z. a zebrany w celu naradzenia się i obmyślenia środków zjednoczenia. Prasa rozgłosiła ten wypadek z najrozmajszemi komentarzami i na chwilę wznieciła obawy, a wreszcie wyczerpawszy wszelki materiał, jakiego sama Moskwa dostarczyła, przycichła, już to dla tego, że uważała niepodobnem połączenie dwóch tak przeciwnych obozów, już też najwięcej dla tego, że z kuźni moskiewskiej nic więcej na jaw wydobyć nie było można.

Prawda, że nieskończenie odległe są od siebie schizmaty kościoła anglikańskiego, że bodaj pod słońcem jest coś sprzeczniejszego jak te dwa obozy, które na gwałt ze sobą pojednać, spoić i do wspólnych chęć zużyć celów. Protestanci odrzucili powagę tradycyi, hierarchij, cześć świętych, obrazów, relikwii, ceremonij, słowem to wszystko, co jest zewnętrzną szatą, uzmysłowieniem religij. Schizma zaś zamiast je odrzucać, do przesady w nich doszła, ograniczając całą religiją prawie tylko na zewnętrznych formach. — Zdaje się tedy zupełnem niepodobieństwem to pojednanie, a usiłowania wszystkie w tym celu daremnymi zabiegami. My jednak innego jesteśmy zdania.

Nie wątpimy wcale, że w dziejach Europy sprawa ta przyjdzie prędzej lub później na porządek dzienny, i dla tego czytelnikom naszym przysługę wyświadczyć chcemy, przedkładając rozwój całej tej kwestyi.

W tych usiłowaniach z jednoczenia schizmy z protestantyzmem dwie epoki rozróżnić trzeba. W pierwszej występuje protestantyzm jako główny czynnik; apostołując ze skutkiem wśród narodów katolickich, zapragnął nurtować w greckim kościele, by jak najrozległy wpływ swój osadzić w Europie i szeregi zwolenników powiększyć. Tymczasem wbrew wszelkim oczekiwaniom na tak silny a wytrwały napotkał opór, że wątpić można było o urzeczywistnieniu tak głębokiego i wielce obiecującego planu, jakimi było połączenie się ściśle z greckim kościołem. W drugiej epoce schizma sama wyzwała ze wszystkich sił żywotnych, smartowała w zelaźnych objęciach carów, podaje rękę li dla celów i względów doczesnych

do zgody, znajdując do takich experimentów zawsze przysposobiony grunt w protestantyzmie.

Już prawie od samego zawiązku zwrócił protestantyzm pożądliwe oko na kościół wschodni. Melancthon pierwszy usiłował w r. 1559 wniść w porozumienie z Józefem II. patriarchą carogrodzkim, a naczelnikiem schizmy. Przesyłając mu sformułowane wyznanie augsburskie zaręcza, że protestanci pozostali wiernymi Pismu św. dogmatycznym wyroków soborów i nauce Ojców greckiego kościoła: Atanazego, Bazylego, Grzegorza, Epifanijusza i innych, że potępiają błędy Pawła z Samosaty, Manichejczyków i wszystkich herezjarchów, których Kościół św. potępił, ale równie odrzucają zabobony i nadużycia, jakie niewykształcone mnichy łacińskie w przeciagu wieków pozaprowadzali. Na mocy tak uroczystych oświadczeń, miał patriarcha nie dawać wiary pogłoskom fałszywym jakie o protestantach w obieg puszczono, i umysł swój do tej wiary, oczyszczonej z wszystkich wiekowych naleciałości, skłonić. —

Patriarcha otrzymawszy tę piękną protestacyą, wiedział czego się trzymać, gdyż żadnej nie dał odpowiedzi.

Mimo tego zawodu, nie stracili protestanci wcale ochoty i odwagi do dalszych w tym względzie zabiegów. W 15 lat później podjął się nawrócenia Greków uniwersytet luterski w Tybindzie. Poseł cesarza niemieckiego w Konstantynopolu będąc protestantem, miał w swém otoczeniu protestanta niemieckiego Gerlacha. Ten Gerlach był pośrednikiem w rokowaniach pomiędzy uniwersytetem Tybingi, a patriarchą Jeremiaszem. Wiadoma jest światu ta korespondencya. Patriarcha z szczerością i energiją zbija protestanckie nauki, a kończy prośbą do profesorów aby go więcej podobnemi listami nie turbowali. Energiczny ten nakaz nie odstraszył wcale zagorzałych apostołów, nie jeden jeszcze do Konstantynopola wysłał list lecz żadnej nie doczekali się odpowiedzi.

Ponieważ luteranom nie udało się urzeczywistnić tak niezmiernie ważnego pomysłu, podjęli się tej sprawy w 50 lat później Kalwini. Posłowie Holandyi, Anglii i Szwecyi wsparli ich silnie swemi wpływami. Patriarcha Cyryl Lukaris, nie tylko że się niesprzeciwiał tym zabiegom, ale owszem sam w duszy kalwin, najusilniejszych dokładał starań, aby zasiew nowych nauk jak najbujniej się rozrastał. Zdawało się, że tą razą nieodmowny skutek nastąpi. Tymczasem w roku 1638 umarł patriarcha, a synod w Konstantynopolu w kilka tygodni po jego śmierci potępił jego zdania i rzucił nań klątwę. W r. 1642 podczas rządów patriarchy Parcheniusza, zawziętego wroga Rzymu i katolików odbył się znowu synod, który wyrok potępienia, rzucony na Cyrylego potwierdził. Powtórny ten wyrok jest podpisany także pomiędzy wielu innymi przez Piotra Mohylę, Metropolitę kijowskiego. Konecyljum Jerozolimskie w r. 1672 odbyte pod prezydencyą patriarchy Dozyteusza zatwierdziło wyroki z lat 1638 i 1642.

Gdy się tak wcale niewiodło protestantom i na próżno wszelkie poruszali sprężyny, ostygł ich zapał misyonarski na długie czasy. Dopiero w nowszych czasach podjęli znowu tę niewdzięczną pracę, innymi drogami i środkami się chwytając. Król pruski Fryderyk Wilhelm IV. wsparty przez Bunsena, podał nowy projekt, ale zanadto idealny i skomplikowany, aby w zastosowaniu mógł być praktyczny. Utworzono biskupstwo protestanckie w Jerozolimie, któreby utorowało drogę do zjednoczenia wschodniego kościoła z anglikańskim, a w tym sa-

mym czasie przez pośrednictwo ewangelickiego kościoła Prus wszystkie sekty i odcienie Protestantyzmu zjednało dla nauki i dyscypliny anglikańskiego kościoła. Arcybiskup z Canterbury przystał na ten projekt. ale wielu bardzo protestantów, jak to z góry przewidzieć było można, z oburzeniem podobną propagandę odrzuciło. Co się zaś schizmatyków dotyczy, zadziwili się niemało, jak to Dr. Bowring w parlamencie opowiada, że nie tylko biskup ale biskupowa i małe biskupięta do nich zawitały.*)

Lat dwadzieścia mija, jak protestanckie biskupstwo jerozolimskie utworzono, nie niesłychać, aby jakiekolwiek wydało owoce, aby jakkolwiek zbliżyło schizmatyków do protestantów, albo też dało pochop do jednności w łonie protestantyzmu. Owszem w samem wnętrzu kościoła anglikańskiego rozdwojenie jest większe dzisiaj niż kiedykolwiek, czego dowodem nowy symbol co rok układany.

Wszelkie więc usiłowania całowiekowe protestantów na niczem speliły, o stałość i wiarę schizmatyków się rozwinęły, dając świadectwo że do skojarzenia nigdy nie przyjdzie, jeżeli schizma sama ręki nie poda. Występuje na scenę papież schizmatycki w Petersburgu, który ma wolę i siłę po temu przeprowadzić to zjednoczenie. Reszty dokonają następcy, którzy tradycją ojców święcie przechowują, i jako zadanie całego życia uważają wielkie pomysły swych ojców urzeczywistnić. C. d. n.

*) Cfr. Hefele. Beiträge zur Kirchengeschichte. Tübing. 1864. T. 1.

Odpusty w Krakowie:

Dnia 29 Stycznia przypada odpust jednodniowy w kościele PP. Wizytek, jako w dzień św. Franciszka Salezego biskupa Genewskiego, który wspólnie ze S. Joanną Franciszką de Chantal założył zakon Nawiedzenia N. Maryi Panny, u nas zakonem Wizytek zwany. Wizytki miały w Polsce cztery klasztory, i tak: W Warszawie dokąd je sprowadziła Marya Ludwika żona króla Kazimierza roku 1654; tam mają kościół pod wezwaniem Opieki św. Józefa na krakowskim przedmieściu. — W Krakowie fundował dla nich kościół pod wezwaniem św. Franciszka Salezego, biskup krakowski, książę Siewierski Jan Nałęcz Małachowski, która to świątynia ukończoną w roku 1695 w dniu 24 Czerwca wspomniany książę biskup poświęcił uroczście. — W Lublinie fundatorem pierwszym Wizytek był Stefan Leszczyński Wojewoda Kaliski, starosta Ostrzeszowski i Kowelski; gdy atoli klasztor i kościół w r. 1702 pogorzał, przeto w r. 1723 Stanisław Chomentowski Wojewoda Mazowiecki nowe gmachy dla nich wystawił, z których wyrugował je rząd rossyjski w r. 1842 obracając kościół na cerkiew schizmatycką a gmach klasztorny na lazaret wojskowy, Wizytom zaś oddał wposiadanie kościół i klasztor po Brygitykach przez Władysława Jagiełłę roku 1426 na pamiątkę zwycięstwa pod Grünwaldem wystawiony, gdzie się dotychczas mieszczą. Czwartą klasztor miały Wizytki w Wilnie, z którego za dni naszych przez Rząd rossyjski pod strażą do granicy odwiezione, dziś zdala od miejsca rodzinnego, w którym się Bogu na usługi przez śluby zakonne poświęciły, zagnane zostały szukać schronienia na obcej ziemi, we Francji między swymi siostrami zakonnikami. —

X. Z. W.

KORESPONDENCYA.

Od Redakcyi!

Śluszne jest żądanie Wielebnych kapłanów z Galicyi, z którem się do nas zgłaszają, by pismo nasze przede wszystkim religijne potrzeby prowincyi miało na względzie, i tymże odpowiadało. Radziłyśmy temu według możności zadosyć uczynić. Ale do tego koniecznie potrzeba, by nas Wielebni duchowni ze wszystkich okolic kraju, korespondencyami swemi wspierać raczyli. O co więc niniejszym powtórnie upraszamy.

Ksiądz Marcin Tylkowski, Kanonik, Poenitencyarz kościoła św. Anny w Krakowie; Ks. Tomasz Jaskólski Proboszcz w Strzelcach wielkich, poczta Uście solne; i Ks. Stalmachniewicz w Jasionce poczta Dukla, złożyli w Redakcyi po 2 Złr. W. A. jako prenumeratę na dzieło pod tytułem „Kościół wschodni—Pizziopioza.”—

ROZMAITOŚCI.

O Muzyce kościelnej w Wiedniu.

Dokończenie.

Ależ oto odgłos dzwonka oznajmia wiernym, że Zbawiciel okaże się pomiędzy nimi pod znikomą postacią. Bóg zstępuje, zaledwie tu i owdzie pochyli się chrześcianin więcej przez zwyczaj, aniżeli w uczuciu pokory i czci dla Boga utajonego. W tym czasie muzyka rozwodzi dalej piękne tony, i zaledwie je kończy na *Pater noster*. Natenczas kapłan musi czekać, dopóki orkiestra nie dociągnie aktu do końca, aby móż odśpiewać te najwznioślejszą modlitwę, na którą nikt uwagi nie zwraca. Nadchodzi potem *Agnus Dei* jako ostatni akt w operze, i zaledwie przebrzmi ostatnia nuta, a słuchacze tłumnie opuszczają kościół, — nie czekając wcale aż kapłan bezkrwawej dokona ofiary. Widowisko skończone—nowa scena odbywa się na ulicy podczas defilady wystrojonych pań. — Czyliż nie potrzeba ostrém słowem zgromić te zgorszenia, jakie się powtarzają często w kościołach? Czyliż nie potrzeba wypędzić biczem z tych świętych miejsc wszystkich kupczących świecą muzyką?—

O stosunkach katolików w Genewie tak się niedawno wyraził ks. Mermillod, biskup sufragan genewski, w swęj przemowie mianej do wychowawców większego seminarjum w Orleanie:

W imię Piusa IX. i w imię Jezusa Chrystusa udałem się i wszedłem do miasta, gdzie nie mógł stąpać ś. Franciszek Salezy bez narażenia swego życia. Teraz przechadzam się po tem mieście z zupełną swobodą w biskupim ubiorze, witają mnie i szanują, a ja po drodze błogosławię małe dziatki, jak niegdyś Jezus Chrystus. Mam dwónastu kapłanów, a chociaż dotąd nie mam seminarjum, spodziewam się jednak, że wkrótce będę mógł takowe założyć według życzenia Głowy Kościoła. Bracia szkół chrześciańskich nauczają młodzież z zupełną swobodą, Siostry, które tu sprowadziłem, przebiegają ulice bez obrazy swęj skromności i niewiuności; w tem mieście, które chęliło się, że jest protestanckim Rzymem, w dzień Bożego Narodzenia naliczyłem 3000 komunikujących.